

The Freedom and Justice Party

En inblick i relationen mellan islam och mänskliga rättigheter

Joakim Karlsson

890914 - 4118

Abstract

This study aims to shine a light on the relation between Islam and human rights in general, and the relation between the Muslim Brotherhood political party in Egypt (FJP) and human rights in particular. The study uses theoretical discussions and insights in order to approach the subject in the best possible way and aims to point out valuable lessons that can be drawn, in order to make human rights more forthcoming in the visions of FJP.

The study makes comparisons between FJP and UDHR and takes inspiration from authors that have been involved in this subject for a long time. By combining different theoretical insights, the study aims to illuminate the most important points in two central human rights: freedom of speech and the rights and freedoms of women, in order to offer alternative ways that FJP could move forward in their aspirations and still improve human rights in Egypt.

Innehållsförteckning

1. Introduktion.....	4
2. Tillvägagångssätt.....	5
2.1 Frågeställning.....	5
2.2 Teoretiska infallsvinklar.....	5
2.3 Material.....	5
2.4 Metod.....	6
3. Muslimska Brödrskapet – en överblick.....	7
3.1 Kort historik – Muslimska Brödrskapet.....	7
3.2 Muslimska Brödrskapetets partiprogram.....	8
3.2.1 Yttrandefrihet.....	9
3.2.2 Kvinnors fri- och rättigheter.....	9
4. Teoretiskt underlag.....	11
4.1 Universalitet.....	11
4.2 Dynamik.....	12
4.3 Teoretiska och praktiska idéer.....	13
5. Analys och diskussion.....	15
5.1 Yttrandefrihet.....	15
5.2 Kvinnors fri- och rättigheter.....	18
6. Sammanfattning och slutsats.....	20
7. Referenser.....	22

1. Introduktion

År 2011 blev en händelserik period. I många av de Nordafrikanska länderna reste sig individer upp mot landens ledare och krävde förändring. Årtionden av orättvisa och brist på respekt för mänskliga rättigheter bidrog till att folken till slut fick nog. Efter en snabb och utbredd process föll landens ledare en efter en. I Tunisien tog det ungefär en månad innan Ben Ali fick lämna makten. I Egypten blev Mubarak offer för liknande uppror och i Libyen, trots en massiv militär aktion mot civilbefolkningen, föll till slut Gaddafi efter drygt 40 år vid makten. I skrivande stund pågår det fortfarande strider i många länder i Nordafrika, där de mest blodiga och utdragna sker i Syrien. Hur det kommer att sluta kan vi endast spekulera om, men i länder som Egypten kan vi i alla fall börja se tecken på förändringar.

Efter att Mubarak fallit såg världen på medan egyptier firade. Trots intensiva och blodiga strider hade man trots allt tvingat bort en diktator. Plötsligt fanns det ett utrymme för politiska förändringar, något som alla möjliga ideologer snabbt insåg. Många yrkade för demokratiska idéer och mänskliga rättigheter, andra för mer konservativa islamistiska riktningar. Kort efter att Mubarak tvingats lämna makten var det dock främst ett parti som fick ett stort utrymme att komma in i politiken: Muslimska Brödrskapet.

Under sommaren 2011 gav Muslimska Brödrskapet ut ett partipolitiskt program för hur de ville att Egyptens framtid skulle se ut. Under namnet ”Frihets- och rättvisepartiet” (hädanefter benämnt som dess engelska förkortning FJP för ”The Freedom and Justice Party”) gav de ut ett kompakt program på drygt 40 sidor¹. Detta program skulle inte ha varit speciellt intressant för rättighetsvetare om det inte vore för vissa specifika påståenden. I programmet säger man sig vilja återuppliva respekten för de mänskliga rättigheterna och demokratiska värden i Egypten². Dessa värden sägs också vara grundade i Sharia, islamsk lag³.

Att mänskliga rättigheter och islam skulle vara kompatibla reser många ögonbryn. Att mänskliga rättigheter skulle vara grundade i islam får ännu fler att vrida sig av förvirring. Men hur är det egentligen? Är islam kompatibelt med mänskliga rättigheter?

Min studie kommer att försöka belysa hur islam står i relation till mänskliga rättigheter med hjälp av ett aktuellt exempel, nämligen FJP:s partiprogram. Detta är speciellt intressant med den arabiska våren som bakgrund och Muslimska Brödrskapets starka intåg i det politiska klimat som uppstått sen dess.

¹ Freedom and Justice Party. *Election program – The Freedom and Justice Party*. 2011: <http://www.scribd.com/doc/73955131/FJP-Program-En>

² Ibid., s. 35

³ Ibid., 3

2. Tillvägagångssätt

2.1. Frågeställning

Min huvudfråga blir tudelad: Är FJP:s partiprogram kompatibelt med UDHR och angränsande dokument, samt om det skiljer sig åt, vad krävs för att det ska bli kompatibelt?

Som en underfråga kommer jag, baserat på potentiella konflikter mellan de båda, diskutera implikationerna: om det finns skillnader, är dessa skillnader stora nog att definitivt konstatera att islam inte är kompatibelt med de mänskliga rättigheterna? Denna underfråga implicerar också ett svar för den aktuella referenspunkten, nämligen om Muslimska Brödraskapets påståenden om dess önskan för mänskliga rättigheter kan ses som legitim.

2.2 Teoretiska infallsvinklar

Jag utgår från förståelsen att mänskliga rättigheter är ett politiskt fenomen. Detta betyder att mänskliga rättigheter uppstår, formas, och omformas inom en politisk kontext. Detta betyder också att mänskliga rättigheter kan ha olika betydelser beroende på i vilken kontext de befinner sig i. Jag vill dock betona att jag inte åberopar en relativistisk syn på mänskliga rättigheter där vi inte kan samlas under ett paraply av centrala fri- och rättigheter. Jag utgår från att det finns vissa fri- och rättigheter som vi som människor åberopar, även om de kan skilja sig i exakt betydelse beroende på var och när vi befinner oss. Jag kommer återknytta till en liknande diskussion senare i uppsatsen, då jag mer ingående diskuterar mitt teoretiska ramverk.

2.3 Material

Som inspiration och motivation till studien ligger material från den arabiska våren, då främst Muslimska Brödraskapets egyptiska partiprogram. Partiprogramet blir en illustration till var och när en potentiell konflikt kan uppstå mellan religion och mänskliga rättigheter. Men främst blir det en primär källa till min huvudfråga i studien.

För att kunna föra en innehållsrik teoretisk diskussion kommer jag att använda mig av författare som frekvent diskuterar förhållandet mellan islam och mänskliga rättigheter. En av de kändaste namnen inom detta sammanhang är Abdullahi Ahmed An-Na'im som genom

stora arbeten försöker analysera sambanden. Andra författare kommer fungera som komplement till An-Na'im.

2.4 Metod

Studien har inget distinkt metodologiskt angreppssätt. Snarare så bygger studien på att använda tidigare empiriska fynd och kombinera dem med teoretiska inslag. Man skulle kunna beskriva detta som en form av fallstudie, dock med en mer teoretiskt framträdande ton. Fallet är i sådana fall FJP:s partiprogram, men eftersom studien snarare använder FJP:s partiprogram som ett aktuellt empiriskt underlag snarare än ett studieobjekt i sig, så blir studien mer av teoretisk sort. Detta betyder också att ingen stor mängd material används, utan studien förlitar sig istället på en större teoretisk diskussion samt spekulation.

Själva dispositionen kommer se ut på följande sätt: Först kommer jag att presentera FJP:s program. Här kommer jag att fokusera på två mänskliga rättigheter som är brännpunkter när det kommer till islam och mänskliga rättigheter: yttrandefrihet (vilket kommer inkludera och fokusera på religionsfrihet) och kvinnors rättigheter. Jag kommer här samtidigt att jämföra dem med motsvarande rättighetsbeskrivningar i UDHR. Efter att ha gjort denna jämförelse kommer jag att dra en slutsats om hur de olika beskrivningarna eventuellt sett skiljer sig åt.

Efter det så kommer en jag att presentera det teoretiska underlaget för studien. Denna del kommer behandla begrepp som universalitet, kulturrelativism, dynamiken mellan religion och mänskliga rättigheter och andra angränsande begrepp och teoretiska infallsvinklar. Detta gör jag för att på ett så tydligt sätt som möjligt visa på hur ställningstagande i dessa frågor starkt påverkar en analys av islam och dess relation till mänskliga rättigheter. Jag gör det också för att visa på hur jag angriper frågorna.

Därefter följer en större diskussion om hur vi, på ett konstruktivt sätt, kan förena de två perspektiven. Här kommer jag som främsta underlag att använda mig av An-Na'im's angreppssätt, som bygger på en förståelse av att mänskliga rättigheters universalitet är ombytbar och kräver en konstant dialog mellan religion och mänskliga rättighetsförespråkare. Här kommer jag att försöka understryka vad som saknas i FJP:s perspektiv och vad som skulle krävas för att de på allvar skulle kunna sägas företräda mänskliga rättigheter.

Slutligen kommer jag att knyta ihop uppsatsen med en slutsats där jag ger en slutgiltig syn på hur FJP står i relation till mänskliga rättigheter, samt en kort blick framåt.

3. Muslimska Brödrskapet – en överblick

3.1 Kort historik: Muslimska Brödrskapet

Det Muslimska Brödrskapet grundades i Egypten 1928 och har sedan dess varit fyllt av interna konflikter. Medan somliga har velat ta sig från på fredliga vägar genom val och socialt arbete, har vissa sektioner varit inställda på att genomföra revolutioner och använda våld för att upprätta deras islamistiska samhälle⁴. Genom taktiker som sett till partiets överlevnad har man kunnat finnas kvar trots våldsamma aktioner från personer inom partiet, som Sayyid Quib, en muslimsk författare som inspirerade den nuvarande ledaren av Al-Qaida. Man har fokuserat på gräsrotsverksamhet och försökt influera det civila samhället istället för att göra utspel inom politiken till den grad som många radikala velat⁵.

I slutet av förra århundradet började Muslimska Brödrskapet på riktigt ta plats i det egyptiska politiska klimatet. Detta ledde till att de senare, i valet 2005, endast fick delta med ”oberoende” kandidater⁶. Efter Mubaraks fall har de fått ställa upp i valet och det har gett världens analytiker ett perfekt tillfälle att syna partiet. Det som kanske är tydligast är att partiet fortfarande besitter olika läger internt. Det som också är synligt är att partiet intagit en progressiv hållning. Under 1990 avlägsnade man sig från alla våldshandlingar och ville istället få fram sin vilja genom demokratiska processer⁷. Detta syns också i nuläget. Till exempel har en inflytelserik person inom partiet uttalat sig om att folket fritt ska få välja i det nya Egypten, att Egypten bör ingå ett fredsavtal med Israel och kanske mest intressant; att det inte finns någon inkompatibilitet mellan västliga värden och islam⁸. Och redan under upproren mot Mubarak gav man sitt fulla stöd till folket och yrkade på fria val⁹.

När brödrskapet efter Mubaraks fall enades under FJP producerade man ett partiprogram. Det är viktigt att se programmet inom den kontext som precis presenterats, nämligen ett internt klimat som är fullt av meningsskillnader och diversa uppfattningar om hur Egypten ska styras. Om vi ser till vissa historiska brännpunkter, som kvinnors roll i politiken, är det tydligt i programmet hur progressiva krafter trots allt lyckats förändra FJP:s hållning till ämnet. Så

⁴ Glain, Stephen. Fault Lines in the Muslim Brotherhood. *The Nation*, s.23

⁵ Ibid, s.23

⁶ Ibid, s.23

⁷ Larsson, Göran – Olsson, Susanne (red.). *Islam och politik*. Lund. Studentlitteratur. 2011, s. 198

⁸ Glain, Stephen. Fault Lines in the Muslim Brotherhood. *The Nation*, s.25

⁹ Larsson, Göran – Olsson, Susanne (red.). *Islam och politik*. Lund. Studentlitteratur. 2011, s. 189

som jag ser det är programmet ett resultat av kompromisser som var nödvändiga för att överhuvudtaget kunna enas under ett program. Det är viktigt att poängtera att Muslimska Brödrskapet genomgått en stor förändring under några få år, vilket resulterat i att de är mer liberala än vad de en gång var. Deras politik har beskrivits som ”folkhemsislamism”, en form av islamism som yrkar på demokratiska processer och har den skandinaviska modellen som samhällsideal¹⁰.

3.2 Muslimska Brödrskapets partiprogram.

Partiprogrammets inledande paragrafer talar om en vision om ett nytt Egypten där frihet och demokrati är centrala värden. Frasen ”det fria folket” nämns ett flertal gånger och då oftast i relation till framtiden¹¹. Även mänskliga rättigheter nämns ett flertal gånger som ett mål för partiet; ett mål som de tidigare regeringarna försummat¹². Redan på programmets andra sida hittar vi följande formulering:

Hence this program is founded on four fundamental principles, which represent the great purposes of Sharia (Islamic law), namely: Freedom...Justice...Development...Leadership

Sharia spelar alltså en stor roll i programmet. Vi kan senare även läsa följande, att ett nytt Egypten kräver:

[...] a new constitution, with enlightened principles of Sharia (Islamic law) as its frame of reference and the source to its articles and the subsequent changes in the legal system. This would safeguard for Egyptian citizens all their social, economic, political and other rights, without prejudice¹³.

Sharia spelar alltså inte bara en stor roll utan är själva grunden för en ny konstitution som säkrar folkets fri- och rättigheter.

Trots att Sharia spelar en central roll i FJP:s vision för ett nytt Egypten för de fram en relativt nyanserad bild av vad Sharia faktiskt är. Istället för att konstatera att Sharia innebär en specifik uppsättning av regler och normer så menar de på att ingen kan tolka Sharia på ett

¹⁰ Larsson, Göran – Olsson, Susanne (red.). *Islam och politik*. Lund. Studentlitteratur. 2011, s. 25

¹¹ Freedom and Justice Party. *Election program – The Freedom and Justice Party*. 2011: <http://www.scribd.com/doc/73955131/FJP-Program-En>, s. 3

¹² Ibid, s.4 & 35

¹³ Ibid, s.10

sådant sätt att endast den tolkningen är den rätta. Vad de menar istället är att Sharia kan omtolkas och förstås olika¹⁴.

Med denna grunden i åtanke kan vi ta oss an det mer specifika i programmet. Att försöka lista alla mänskliga fri-och rättigheter och sedan analysera dem skulle kräva ett större arbete, vilket betyder att jag fokuserar på de som tar upp störst plats i programmet och som är intressantast ur ett mänskligt rättighetsperspektiv. Dessa inkluderar yttrandefrihet (inom vilket jag även kommer ta upp religionsfrihet), och kvinnors rättigheter.

3.2.1 Yttrandefrihet

I UDHR hittar vi följande formulering av yttrandefrihet:

Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers.¹⁵

Och i FJP:s program hittar vi att det finns vissa rättigheter som måste finnas,

The most important of these rights and freedoms are: freedom of opinion and expression, [...]¹⁶

De andra rättigheterna som listas är inte speciellt intressanta för oss, men det kan nämnas att det handlar om bl.a. rätten för NGOs att arbeta fritt och friheten att demonstrera. Detta är formuleringen som på det mest uttryckliga sättet beskriver FJP:s perspektiv på yttrandefriheten. Trots att den är relativt fåordig går den inte direkt emot UDHR:s formulering.

Som en underrubrik till yttrandefriheten hittar vi religionsfrihet. UDHR beskriver denna rättighet på följande sätt:

Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance¹⁷.

FJP skriver mer utförligt på just denna punkten. Först och främst kan man konstatera att islam är religionen som prioriteras¹⁸. Det är en islamsk stat som ska byggas, även om den också ska

¹⁴ Ibid, s.11

¹⁵ *Charter of the United Nations* (1945) Art. 19

¹⁶ Freedom and Justice Party. *Election program – The Freedom and Justice Party*. 2011: <http://www.scribd.com/doc/73955131/FJP-Program-En>. s. 12

¹⁷ *Charter of the United Nations* (1945) Art. 18

vara en demokrati. Detta betyder dock inte nödvändigtvis att det inte skulle kunna råda religionsfrihet i staten, sålänge som inte religionen avgör ens fri-och rättigheter.

Vi hittar ett generellt ställningstagande som säger att inga ska diskrimineras p.g.a. religiös åskådning¹⁹. Vi hittar även en paragraf som säger att rätten att utöva sin religion ska garanteras av landets konstitution²⁰. Det som saknas i jämförelse med UDHR är främst hur det är med de som byter religion eller blir/är icke-religiösa. Här ser vi istället implicita tecken på att religionsfrihet faktiskt inte kommer eftersträvas.

I programmet beskrivs hur relationen mellan muslimer och kristna är viktig att ta vara på och att byggandet av kyrkor till exempl bör tillåtas²¹. Men det är som tidigare nämnts ett fokus på just relationen mellan kristna och muslimer, och avvikare från religionen diskuteras inte.

För att sammanfatta så ter det sig tveksamt om det är religionsfrihet man verkligen eftersträvar, och det finns anledningar till att inta en skeptisk hållning just på denna punkten.

3.2.1 Kvinnors fri- och rättigheter:

I UDHR finner vi inget specifikt om kvinnors rättigheter, utan detta återfinns i CEDAW. CEDAW har skrivits under av Egypten och landet har således tagit an sig att upprätthålla kvinnors rättigheter i enighet med CEDAW. FJP skriver dock explicit i sitt partiprogram att de är emot CEDAW och att Egypten så snart som möjligt bör se över deras åtaganden²². FJP föreslår mycket mer konservativa fri-och rättigheter för kvinnor och kanske mest intressant är att de menar på att kvinnor har distinkta fri-och rättigheter jämt emot män²³.

Detta går inte bara emot CEDAW utan går även emot UDHR:s första paragraf, nämligen att *alla* människor ska ha samma rättigheter. Att här citera CEDAW och sätta det i kontrast till FJP:s program känns meningslöst eftersom de uttryckligen vill distansera sig från CEDAW och liknande dokument. Detta distanstagande är kanske det viktigaste att ta med sig från deras text om kvinnor. Att uttryckligen, i ett partiprogram, med starka ord avfärda dokument som detta ger en fingervisning på hur frågan dels är brännhet och hur långt ifrån FJP och CEDAW står varandra.

¹⁸ Genomgående i hela programet

¹⁹ Freedom and Justice Party. *Election program – The Freedom and Justice Party*. 2011: <http://www.scribd.com/doc/73955131/FJP-Program-En>, s.11f

²⁰ Ibid, s. 15

²¹ Ibid, s.15

²² Ibid, s.24

²³ Ibid, s.25

4. Teoretiskt underlag

Innan vi åter tittar på FJPs partiprogram måste vi anamma ett visst teoretiskt perspektiv, ett perspektiv som kan ge oss förståelse för vad FJP faktiskt menar med sina formuleringar och hur de har sina rötter i islam. Vi behöver också förstå hur vi på ett konstruktivt sätt kan skapa möjligheter för att öka kompatibiliteten mellan FJP och UDHR, samt CEDAW.

En av de mest inflytelserika personerna som försökt att just hitta lösningar till den reella konflikten som existerar mellan religion och mänskliga rättigheter, då mer specifikt islam och mänskliga rättigheter, är muslimen och akademikern An-Na'Im. An-Na'Im har utvecklat angreppssätt för att komma åt konflikten, något som jag anser vara passande för min studie.

En annan person som skrivit om ämnet är Ann Elizabeth Mayer, som i sitt verk "Islam and Human Rights: Tradition and Politics" utförligt behandlar islam i relation till mänskliga rättigheter. Nedan tänker jag använda mig av båda författarna för att presentera en ingångsposition till den senare delen av studien. Dessa två författares synsätt är relativt lika och överrensstämmer också med den position jag själv tar när jag gör denna studie.

Det är främst tre perspektiv som är viktiga att lyfta fram i denna del: universalitet, dynamiken mellan islam och mänskliga rättigheter, samt hur vi ska förhålla oss till teoretiska jämte praktiska lösningar.

4.1 Universalitet

Mänskliga rättigheter kan förändras. Vi måste komma ihåg att mänskliga rättigheter artikulades under en viss tid, inom ett viss politiskt klimat och av vissa politiska aktörer. Vissa demografiska, geografiska och socioekonomiska faktorer fick större utrymme i denna skapelseprocess än andra. Detta betyder att mänskliga rättigheter, så som det är formulerat i UDHR och andra angränsande dokument, är en produkt av ett visst politiskt klimat. Detta ter sig ganska självklart, men det är viktigt att påminna sig om att mänskliga rättigheter inte är något som aldrig kan omformuleras eller bytas ut mot alternativa formuleringar.

An-Na'Im utgår, trots denna inställning till mänskliga rättigheter, från att vi kan nå fram till någon form av universalitet. Det finns fri-och rättigheter som alla vill åtnjuta, trots att de

kanske formuleras olika och skiljer sig på vissa punkter²⁴. Detta öppnar inte för en totalt relativistisk syn, där vi helt enkelt får acceptera att beroende på inom vilken kontext vi befinner oss i så bör deras rättigheter få vara normen. Istället menar han på att vi måste vara villiga att respektera kulturella skillnader.

Ann Elizabeth Mayer har liknande synpunkter men är kanske ännu mer kritisk till kulturrelativister. Hon menar på att kulturrelativismens ståndpunkt är orimlig, då kulturrelativisterna, antingen explicit eller implicit, menar på att det finns en viss ”islamsk position”, och att denna nödvändigtvis allting kommer falla in i en konflikt med internationella lagar²⁵. Hon påpekar därefter på att muslimska stater faktiskt anammat många av de rättstraditioner som finns i väst²⁶. Att påstå att islam och internationella lagar skulle vara helt inkompatibla faller alltså på sin egen orimlighet och motbevisas genom ett historiskt perspektiv. Fortsättningsvis så påpekar Mayer på att muslimska stater faktiskt var med och hjälpte att forma UDHR och var med under dess framväxt²⁷.

Det är med bland annat detta underlag som jag anammar positionen att mänskliga rättigheter är universella, men också politiskt och kulturellt betingade. Essensen i de allra flesta rättigheter eftersträvas i alla länder, trots att dess exakta formulering och innebörd kan variera. Att på endast denna grund bli kulturrelativist ter sig som en radikal omsvängning och medför mer problem för att förstå rättighetstraditioner än vad tanken på universalitet gör.

4.2 Dynamik

Först och främst är det återigen viktigt att konstatera något som ter sig självklart – islam är en religion som kontinuerligt (om)tolkas av olika personer. Detta är väldigt viktigt att påminna sig om då vi ska jämföra värden grundade i en religion med värden grundade i politiska klimat. Vi kan helt enkelt inte jämföra en religion med ett antal värden utan vi måste utgå från en viss tolkning av en religions material. Detta betyder också att påstådda konflikter mellan religion och andra värden på det mesta visar på konflikter mellan tolkningar som företräds av en majoritet av folket.

²⁴ An-Na’Im, Abdullahi. *Islam and Human rights: selected essays of Abdullahi An-Na’Im*. Ashgate. Farmham. 2010. s. 6

²⁵ Mayer, Ann Elizabeth. *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*. USA. Westview Press, Inc. 1991. , s 9

²⁶ Ibid, s.10

²⁷ Ibid, s.10f

Islam i sig självt, så som det traditionellt och mer bokstavligt förstås, är på många punkter inte kompatibelt med mänskliga rättigheter²⁸. Dessa punkter inkluderar fundamentala rättigheter som frihet från slaveri, religionsfrihet, yttrandefrihet, rättigheter för icke-muslimer samt muslimer med åsikter som gör dem till minoriteter bland muslimer osv. Speciellt kvinnors rättigheter står i stark kontrast till de i UDHR²⁹.

Dessa faktum bygger dock på att islam är en konstant, något som inte kan förändras. Detta har vi redan antagit är felaktigt, och alltså är utsikterna för ett politiskt system med islam som grund inte fullt så okompatibelt med mänskliga rättigheter som det på sin extrem kan verka vara.

Problemet är att islam, av majoriteten av muslimer, tolkas på just ett sådant här sätt. Majoriteten av muslimer har till exempel en viss kvinnosyn som inte går ihop med UDHR och CEDAW.

4.3 Teoretiska och praktiska idéer

När man sammanställer ett teoretiskt underlag för att komma åt ett visst problem eller en viss konflikt är det viktigt att man också ser till de praktiska möjligheterna. Det är också kanske här som den verkliga utmaningen uppstår när vi ska försöka, i praktiken, komma åt problemen.

Vår syn på begrepp som universalitet och hur mänskliga rättigheter kan samspela med diverse kontexter kommer ha stor bäring på hur vår applicering av teori ter sig. Jag har hitills redogjort för mina ståndpunkter här, dvs. att mänskliga rättigheter bör vara universella, men endast till den grad att de inte blir påtvingade befolkningar som är av andra uppfattningar. Detta betyder självklart inte att vi ska tolerera folk som begår brott mot dessa fri- och rättigheter, men det betyder att vi måste förstå och acceptera att de exakta uttryck som rättigheter tar sig varierar och måste låtas variera. Denna variation får dock endast ske till den grad att den inte riskerar att göra mänskliga rättigheter till något relativistiskt.

Med dessa antaganden så ter det sig inte möjligt att applicera en påförhand uppgjord deklARATION på kulturer utan att föra en dialog med dem. Vi kan anta att de fri- och rättigheter vi vill ska gälla för alla faktiskt även till stor grad är eftersträvbbara hos de flesta kulturer i

²⁸ Ibid, s.27 & 77ff

²⁹ An-Na'Im, Abdullahi. *Islam and Human rights: selected essays of Abdullahi An-Na'Im*. Ashgate. Farmham. 2010. s.91-100

världen, men vi måste också inse att vi inte kan kräva att de införs utan att de själva får vara med och bestämma hur dessa fri- och rättigheter ska formuleras och förverkligas.

An-Na'Im skriver mycket om just hur viktigt det är att se expansionen av mänskliga rättigheter som ett samspel mellan oss som vill se förändringar i delar av världen, och de som faktiskt är direkt berörda av dessa potentiella förändringar³⁰.

Med dessa uppfattningar om hur mänskliga rättigheter kan och bör införas i andra delar av världen, kan vi diskutera detta teoretiska underlag i relation till vårt fall. Om vi nu endast skulle se på vår jämförelse mellan internationella regler och FJP:s partiprogram skulle vi direkt kunna konstatera att FJP behöver ändra sig om vi ska kunna få någonlunda mänskliga rättigheter i Egypten under deras ledning. Problemet är att vi måste komma ihåg den viktiga dynamiken mellan våra påförhand bestämda regler och den verklighet vi vill se reglerna gälla i. Vi kan alltså inte endast använda t.ex. UDHR som ett facit som vi sedan prickar av med, utan om vi gör en sådan jämförelse så måste vi också försöka se hur dessa skillnader kan lösas konstruktivt.

³⁰ Genomgående tema i Ibid, se t.ex. s.11

5. Analys och diskussion

5.1 Yttrandefrihet

Vi behöver inte leta länge för att hitta brännpunkter när det kommer till islam och yttrandefrihet. Flertalet exempel (Lars Vilks konst, Jyllanspostens teckningar och filmvisning i Tunisien) illustrerar att det finns en konflikt mellan vad många i västvärlden anser vara en frihet och rättighet att uttrycka sina personliga åsikter, och vad många i muslimska delar av världen ser som heligt. Att tämja denna konflikt ter sig osannolikt. Som tur är för oss är denna studie inte intresserad av en sådan gigantisk uppgift utan vi vänder oss till FJP samt teoretiska infallsvinklar på ämnet.

FJP har, som sagt, en ganska tillfredsställande syn på yttrandefrihet. Trots detta finns det punkter som är misstänksamma. Till exempel så står det inget om rätten att uttala sig om islam på ett sätt som muslimer skulle uppfatta som eventuellt kränkade. Det står heller inget om hur ateister och personer som byter religion kommer att bemötas i deras samhälle. Så även om det existerar yttrandefrihet, är det svårt att dra några slutsatser över hur avvikare av islam skulle bemötas.

Om vi tittar ur ett historiskt synsett så har Muslimska Brödrskapet varit ganska klara på denna punkt: avvikare har inte samma fri-och rättigheter som muslimer. De som uttalar sig om islam på ett nedlåtande sätt kan straffas. FJP:s partiprogram, där diskussioner om dessa brännpunkter utelämnats, kan fortfarande hålla dessa åsikter. Vi vet inte, men det är inte orimligt. Vad jag ser som nästa steg i denna analys blir alltså att se hur vi, utifrån en situation där yttrandefriheten trots allt är tvivelaktig, försöka anamma teoritiska insikter och se vilka utsikter som finns för mer yttrandefrihet i Egypten.

Om vi först ser ur ett historiskt synsett så var förmodern islam väldigt tydlig på punkten om religionsfrihet: det var inte tillåtet att avvika från Islam som muslim. Om man gjorde det, och inte återfick sin tro på islam, så kunde man straffas med döden³¹. Även om detta inte figurerar på riktigt samma sätt i den moderna muslimska världen, så finns synen på att inte kunna avvika från islam kvar. I några länder finns fortfarande dödsstraffet för avvikande kvar som

³¹ Mayer, Ann Elizabeth. *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*. USA. Westview Press, Inc. 1991. s. 141

ett nutida exempel på att den yttrandefrihet vi besitter i västvärlden står i stark kontrast till vad många av världens människor har.

Finns det då något utrymme för förändringar? Skulle FJP kunna vara mer toleranta, och kanske inför nästa val vara villiga att explicit uttrycka stöd för religionsfrihet? Först och främst menar vissa på att det inte finns stöd i koranen för att straff mot de som avviker ska ske ”jordligt”³². Med andra ord så har själva dödsstraffet inget direkt stöd i Koranen utan är snarare något som uppkommit ur kulturella och sociala omständigheter. Detta ger oss dock endast ett argument till att de som avviker inte ska straffas så hårt, och ger oss egentligen ingen möjlighet att hävda att de som avviker ska ha lika fri-och rättigheter. I kontrast till detta påstående finns det också verser och tolkningar som ger en helt annan bild, nämligen att avvikare från religionen ska straffas med döden³³. Med kontrasterande versioner är läget kanske ändå mer öppet än vad man vid första anblick kan tro.

Det blir dock mer intressant. Koranen ger en sammanhängande bild av att tvång inte är önskvärt. Med andra ord så bör inte muslimer påtvinga sin religiösa åskådning på andra. Här blir det intressant att åter dra paralleller till FJP:s program. Låt oss säga att FJP är medvetna om denna tolkning men vill fortfarande inte explicit uttrycka stöd för avvikningar från islam. Deras genväg blir då att helt enkelt inte diskutera frågan. Detta är dock endast spekulationer, men det kan vara nyttigt att försöka förstå varför man väljer att ignorera diskussionen. Kanske har det trots allt något att göra med faktumet att ett explicit avståndstagande från avvikare av religionen skulle ses som en avvikande tolkning av Koranen.

Vi har nu argument för att människor själva ska få bestämma vilken religiös åskådning de har, och inte straffas för detta beslut, trots att det även finns motsatta uppfattningar. Detta ger oss dock endast en hygglig bas att stå på. Att härifrån hävda att dessa avvikare har fri-och rättigheter är att ta en stort ologiskt steg framåt.

En möjlig väg, som Irene Bloom *et al* presenterar, liknar An-Na’ims synsätt jag tog upp under teoretiska underlag, nämligen det viktiga med dynamiken mellan de som representerar internationella rättighetstraditioner och de som ännu inte följer dessa. Detta tillvägagångssätt bygger på förståelsen att yttrandefrihet (och följaktligen religionsfrihet, åsiktsfrihet osv) främst är en västerländsk produkt och att dess centralitet är mer påtaglig i västvärlden än i andra delar av världen³⁴. Irene Bloom *et al* menar fortsättningsvis på att islam och västerländska värderingar rörande religionsfrihet är mer lika varandra än vad man först

³² Ibid, s.146

³³ Bloom, Irene J. – Martin, Paul – Proudfoot, Wayne L. (red.) *Religious Diversity and Human Rights*. New York. Columbia University Press. 1996. s.216f

³⁴ Ibid, s.218

kanske tror. Genom att presentera många olika exempel på Koranverser visar Irene Bloom *et al* på att spelrummet för gemensamma värden är ganska stort.

Detta spelrum är det jag försöker lyfta fram. Jag har antagit att det krävs en dynamik för att lyckas ändra FJP:s inställning till yttrandefrihet och underliggande rättigheter. Denna dynamik har också en potentiell effekt som just kan skapa internationella rättigheter som accepteras av fler. Egypten idag vill forma sin egen konstitution och bygga sitt eget samhälle, baserat på traditioner och religiösa värderingar. Att exportera rättigheter till ett sådant land känns naivt och skulle förmodligen endast vara kontroproduktivt.

5.2 Kvinnors fri- och rättigheter

Man bör inte ta sig an just detta ämnet utan att konstatera en viktig sak: kvinnor har inte lika fri- och rättigheter inom islam. Män och kvinnors roller ses snarare som kompliterande.³⁵ Den absoluta majoriteten av tolkningar som görs av islams texter kommer till denna slutsats, trots att exakt hur rättigheterna ser ut kan skilja sig. Majoriteten av världens muslimer har detta synsett starkt om hjärtat och det ses som en integral del i islam. Detta betyder nödvändigtvis att vi inte kan förvänta oss att muslimer generellt skulle gå med på att ta bort åtskillnader mellan könen.

Det bör också tilläggas att det inom islam existerar ett stort fokus på plikter³⁶, och fokus på just det essentiella i plikter mellan män och kvinnor genomsyrar kvinnosynen i islam³⁷. Plikter ses också ofta som viktigare än fri- och rättigheter.

Men kan vi då göra något överhuvudtaget? Finns det utrymme för att trots allt ge kvinnor fler fri- och rättigheter? I denna studie tittar vi endast på ett partiprogram, FJP:s, men programmet kan ses som en representativ bild av vad många muslimer anser runt om i Egypten då partiet trots allt vann i de demokratiska val som hölls 2012.

För att få ett grepp om vilket utrymme det finns inom islam för kvinnor att förändra sin position får vi först anamma ett historiskt perspektiv. Det är tydligt att islam, från dess introduktion fram till 1800-talet, hade en relativt positiv påverkan på kvinnors fri- och rättigheter³⁸. Det är dock viktigt att betona den relativa påverkan, för andra delar av världen

³⁵ Treacher, Amal. Reading the Other – Woman, Feminism, and Islam. *Studies in Gender and Sexuality*, 4(1): 2003. s.62

³⁶ Jansen, J.J.G. *The interpretation of the Koran in modern Egypt*. Rill. Leiden. 1974. s.84

³⁷ Treacher, Amal. Reading the Other – Woman, Feminism, and Islam. *Studies in Gender and Sexuality*, 4(1): 2003. s.62

³⁸ An-Na'Im, Abdullahi. *Islam and Human rights: selected essays of Abdullahi An-Na'Im*. Ashgate. Farmham. 2010. s.269

hade självklart rent avskyvärda kvinnosyner. Att islam visade sig vara en progressiv kraft för kvinnor betyder endast att den, för sin tid, var en positiv kraft i en annars hemsk period för kvinnor. An-Na'Im menar även på att ett sådant här historiskt synsett alena är ett dåligt argument för att kvinnosyner inom islam är tillfredsställande³⁹.

En viktigare iakttagelse är att se hur islam fungerat genom tiden när den kommit i kontakt med värden från andra kulturer. Här ser vi ett islam som både påverkat andra och som också självt har anammat värden som tidigare inte existerade inom islam⁴⁰. Detta har främst varit tydligt vid sekulariseringsprocesser där vi sett ett islam som anpassat sig till att politik och religion inte nödvändigtvis hör ihop⁴¹. Detta är särskilt intressant när vi idag läser FJP:s program. Trots att de betonar islam som en grund för deras politik, är sambandet mellan de båda inte framträdande när det kommer till policy. Här motiverar man gärna istället politiska beslut utifrån faktorer som ekonomiska förhållanden eller politiska nödvändigheter.

En annan viktig punkt att ta upp är återigen universalitetsbegreppet och dess relation till vad kvinnors fri-och rättigheter är och bör vara. Flera muslimska feminister menar på att till skillnad från hur kvinnor i västvärldens kapitalistiska system ses som objekt så erbjuder islam en tydlig och viktig plats för kvinnor. De arbetar alltså för kvinnors rättigheter inom islam som ramverk^{42,43}. Fortsättningsvis så menar vissa muslimska feminister på att det islam vi ser idag har blivit förvrängt och att man har tappat bort den egentliga meningen. Om man återgår till hur islam egentligen är, så kommer kvinnor att få respekt och värdighet samt kunna fullt ut delta i demokratiska samhällen⁴⁴. Det är också tydligt att om förändringar ska ske för muslimska kvinnor måste det komma från islam självt⁴⁵. Muslimska feminister menar fortsättningsvis på att jämlikhet mellan könen finns i Koranen⁴⁶, men eftersom män historiskt sett alltid haft tolkningsföreträde har dessa tolkningar i princip tystats ner eller ignorerats⁴⁷.

Baserat på denna, enligt mig, dystra bakgrund (trots vissa historiska framsteg och specifika visioner) kan vi återigen vända oss till vår primära källa. FJP uttrycker explicit ett avståndstagande från internationella konventioner om kvinnor. Det finns inget som tyder på

³⁹ Ibid, s.269

⁴⁰ Jansen, J.J.G. *The interpretation of the Koran in modern Egypt*. Rill. Leiden. 1974. s.93

⁴¹ Ibid, s.272ff

⁴² Treacher, Amal. Reading the Other – Woman, Feminism, and Islam. *Studies in Gender and Sexuality*, 4(1): 2003. s.64

⁴³ Moghissi, Haideh. Islamic Feminism Revisited. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Volume 31, Number 1, 2011. s.7

⁴⁴ Ibid, s.64

⁴⁵ Guardi, Jolanda. *Woman Reading the Qur'an: Religious Discourse and Islam*. Brill, Leiden. 2004. s.301f

⁴⁶ Mir-Hosseini, Ziba. Muslim Women's Quest for Equality: Between Islamic Law and Feminism. *Critical Inquiry*, Volume 32, Number 4. 2006. s.639f

⁴⁷ Guardi, Jolanda. *Woman Reading the Qur'an: Religious Discourse and Islam*. Brill, Leiden. 2004. s.304

att de skulle acceptera att internationella organ dikterar hur muslimska kvinnor ska leva sin liv och vilka fri-och rättigheter de ska garanteras ha. Utsikterna för att FJP alltså skulle anamma centrala konventioner känns avlägset och orealistiskt. An-Na'Im skriver ingående om detta oroande läge och pekar på att det endast finns en möjlighet för att få politiska partier som FJP att fungera positivt för kvinnor: att basera progressiva åsikter om kvinnor på islam. Som vi sett så är dock islam, speciellt Sharia, väldigt strikt rörande kvinnors fri- och rättigheter. Detta betyder att det blir nödvändigt för FJP att omtolka vissa delar av islams texter. Utsikterna för detta kan tyckas dystra, men jag ser ändå vissa möjligheter till att detta skulle kunna bli en realitet och nu FJP skulle vilja det.

I just Egypten har vi precis sett ett folk, informerat och starkt påverkat av västerländsk kultur, resa sig upp mot sina ledare och kräva ett mer rättvist samhälle. Detta betyder att politiska partier, som FJP, måste möta ett folk som i större grad än tidigare inte tolererar vad som helst och ett folk där många kräver respekt för mänskliga rättigheter. Samtidigt handlar det fortfarande om ett folk där majoriteten är troende muslimer som också kräver att partiet är troget islam⁴⁸. Om FJP lyckas basera ett alternativt tillvägagångssätt på islam, skulle FJP dels kunna göra stora delar av folket nöjda, dels kunna luta sig tillbaka på faktumet att de baserat deras tillvägagångssätt på en för dem legitim källa: islam. Detta är förmodligen det enda alternativ FJP har ifall de skulle vilja kunna mäta sig med mänskliga rättigheter så som de ses inom internationella sammanhang. Problemet är förstått att FJP inte verkar ha ett intresse av detta, och eftersom själva processen kräver både ett konstant tryck från folket och en vilja hos FJP att följa sina historiska föregångare så uteblir den om FJP sätter sig på tvären.

⁴⁸ Larsson, Göran – Olsson, Susanne (red.). *Islam och politik*. Lund. Studentlitteratur. 2011. s.192

6. Sammanfattning och slutsats

Efter att ha presenterat de olika centrala punkterna som återfinns i FJP:s partiprogram, samt jämfört dem med motsvarande relevanta internationella dokument, ter det sig uppenbart att det skiljer sig ganska markant mellan de båda, främst rörande kvinnors fri- och rättigheter. Betyder detta dock, nödvändigtvis, att det inte existerar ett spelrum? Det är förstås inte rimligt att förvänta sig att olika kulturer rent av anammar andra kultureres sätt att se på fri- och rättigheter. Det är inte heller rimligt att förvänta sig förändringar snabbt. Vad vi kan försöka se, och pressa fram, är möjliga steg i en viss riktning, som i och för sig är små, men trots det viktiga om inte centrala för en framtida förändring.

Om vi börjar vår sammanfattning med att åter titta på den punkt som ter sig svårast att förändra, nämligen kvinnornas rättigheter, finns det trots stora barriärer ljusa punkter. Vi ser att FJP nyligen valt in en kvinna i maktens centrum. Vi ser att muslimska feminister tar mer och mer plats där förändringar sker, såsom i Egyptien, Tunisien och Libyen. Detta ska inte förväxlas med att kvinnorna de facto fått mer rättigheter, men snarare är det ett tecken på att potentiella förändringar är på väg. Som vi tidigare såg så har islam anammat diverse traditioner från andra kulturer och var förr en progressiv kraft för kvinnors rättigheter. Enligt de punkter jag diskuterar ter det sig inte omöjligt att sådana förändringar åter kan komma på tal. Om vi endast kollar på FJP så har de ändrat sig mycket under en relativt kort period. Den liberala delen av partiet satte sig på tvären och tvingade fram kompromisser. Som jag tidigare nämnt ses detta på flera ställen i programmet. Vad som då krävs för att FJP ska kunna hävda att de stödjer kvinnors rättigheter och att vi ska acceptera detta ligger, enligt mig, främst hos tre delar. Först och främst måste partiet vara villigt att antingen anamma internationella synsätt på frågan eller själva arbeta fram ett program som i stor utsträckning täcker de punkter som dessa internationella dokument framhäver. Om detta inte sker finns det inte någon realistisk chans för FJP att i majoritetens ögon ses som ett seriöst parti för kvinnors rättigheter. För det andra måste det internationella samfundet ha respekt för partiet och låta dem få sin talan istället för att försöka styra dem. Att tvinga på ett parti synsätt som i vissa fall radikalt skiljer sig från vad de starkt tror på ter sig både naivt och ineffektivt. Istället bör vi försöka få till samtal och sakta börja med att kompromissa. Vi kommer förmodligen inte få ett parti som totalt stödjer kvinnors rättigheter i den mån vi är vana vid i västländerna, men vi kanske kan få igång en process som i vilket fall förbättrar deras villkor. För det tredje måste vi ha respekt för den tid det kan ta att etablera fri- och rättigheter för kvinnor. Historiskt sett så har dessa fri- och rättigheter varit följden av långa och kompromissfyllda processer som

efterhand förbättrats. Att förvänta sig en direkt förändring i Egypten bara år efter en omvälvande revolution är inte realistiskt, och kanske inte ens önskvärt. Först krävs det en stabil demokratisk grund i landet. Det krävs att folk förstår varför fri- och rättigheter är viktigt och det krävs observanta politiska aktörer och medborgare som är villiga att se till så att dessa fri- och rättigheter inte kränks. När denna anda av tilltro till fri- och rättigheter generellt existerar kan man börja införa fri- och rättigheter i mer specifika ordalag.

Om vi vänder oss till yttrandefrihet ser vi liknande mönster. Det finns ljusa punkter men samtidigt existerar det relativt stora barriärer som verkar svåröverkomliga. Vi har sett att trots explicita uppmaningar från FJP att respektera religionsfrihet och åsiktsfrihet finns det gråa zoner som är orande. Vi såg att avvikare från islam (exkluderat den kristna minoriteten i Egypten) knappt diskuteras i programet och jag argumenterade för att detta bör göra oss oroliga över deras fri-och rättigheter i ett nytt Egypten. Även media och internet ser ut att bli föremål för stränga regulationer för att enligt FJP skydda den ”allmänna moralen” i landet. Enligt mig implicerar detta en ovilja att acceptera det fria ordet, speciellt vid tillfällen där det fria ordet kan krocka med islam.

Vad finns det då för möjligheter att ändra FJP:s position? Framst så måste det inom FJP finnas en acceptans till omtolkningar av vissa specifika teman inom islam, speciellt det som rör religionsfriheten. Som vi sett är det oklat om det verkligen finns tydliga uppmaningar till att behandla avvikare av islam på ett sådant sätt som man gjort i länder som till exempel Iran. Det finns ett spelrum här, och eftersom FJP själva uttryckligen är ödmjuka inför att Koranen kan omtolkas torde det vara här man måste fokusera för att få fram förändringar.

Det är dock, enligt mig, naivt att tro att FJP skulle stödja en yttrandefrihet som liknar den i västvärlden. Religionen spelar en sådan central roll i Egypten att folket aldrig skulle gå med på att låta totalt yttrandefrihet och religionsfrihet råda. Däremot finns det möjligheter till att i bästa fall få till små men betydande förändringar och i minsta fall få till diskussioner om frågan.

7. Referenser

An-Na'Im, Abdullahi An-Na'Im. *Islam and Human rights: selected essays of Abdullahi An-Na'Im*. Ashgate. Farnham. 2010

Bloom, Irene J. – Martin, Paul – Proudfoot, Wayne L. (red.). *Religious Diversity and Human Rights*. New York. Columbia University Press. 1996

Freedom and Justice Party. *Election program – The Freedom and Justice Party*. 2011:
<http://www.scribd.com/doc/73955131/FJP-Program-En> (hämtad 2012-06-08)

Glain, Stephen. Fault Lines in the Muslim Brotherhood. *The Nation*. 2011-09-12

Guardi, Jolanda. *Women Reading the Qur'an: Religious Discourse and Islam*. Brill, Leiden. 2004

Jansen, J.J.G. *The interpretation of the Koran in modern Egypt*. Brill. Leiden. 1974

Larsson, Göran – Olsson, Susanne (red.). *Islam och politik*. Lund. Studentlitteratur. 2011

Mayer, Ann Elizabeth. *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*. USA. Westview Press, Inc. 1991

Mir-Hosseini, Ziba. Muslim Women's Quest for Equality: Between Islamic Law and Feminism. *Critical Inquiry*, Volume 32, Number 4. 2006: 629-645

Moghissi, Haideh. Islamic Feminism Revisited. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Volume 31, Number 1, 2011: 76-84 (woman 3)

Treacher, Amal. Reading the Other – Woman, Feminism, and Islam. *Studies in Gender and Sexuality*, 4(1): 2003, 59-71

United Nations. *Charter of the United Nations*. 24 Oktober, 1945.